

חדשות הגן הזואולוגי

קורס חדש נולד: מחקר, שמירת טבע וחינוך בגני חיות

הסטודנטים בסיור בגן הזואולוגי, צילום: נגה קרונפלד-שור

גני חיות הם מוסד תרבותי וחינוכי, המיועד לקהל הרחב, וכן מוסד מדעי חשוב, שבו נערכים מגוון מחקרים על חיות בר. היום, יותר מתמיד, אנו מבינים כי עלינו, בני האדם, מוטלת האחריות לדאוג לכל צורכיהם של בעלי החיים המוחזקים בגני החיות – צרכים פיזיים, לצד צרכים אינטלקטואליים ורגשיים. הבנה זו גרמה להתפתחותם של שני תחומים חשובים ביותר: רווחת בעלי חיים והעשרה סביבתית ככלי לקידום רווחה. מטרת הקורס החדש, שמוצע לסטודנטים בפקולטה למדעי החיים ונערך בשיתוף התוכנית מתחברים+, היא לחשוף את הסטודנטים להיבטים שונים בעולמם של בעלי החיים בגני החיות ולגרום להם להבין את חשיבותם המכרעת – לטבע, למדע ולאדם בכלל.

כמו כל הקורסים של מתחברים+, גם קורס זה משלב עשייה. הסטודנטים הלומדים את הקורס מעורבים בפרויקטים קבוצתיים לקידום רווחת בעלי החיים בגן הזואולוגי. השנה לומדים בקורס 40 סטודנטים, רובם, תלמידי שנה ג' בתואר ראשון את הפרויקטים הם

סטודנטים עורכים תצפית כחלק מההתנסות בקורס, צילום: רון אלעזרי-וולקני

עושים בקבוצות, תוך שיתוף פעולה הדוק עם מטפלי הגן המסורים. הסטודנטים הלומדים את הקורס מעורבים בשני סוגים של פרויקטים – פרויקטים של תכנון, ביצוע ויישום של אמצעי העשרה ופרויקטים של תכנון תצוגות חדשות. העבודה על הפרויקטים רק החלה ואנו נעדכן בהמשך על תוצאותיהם.

על חוטמנים וקיבונים

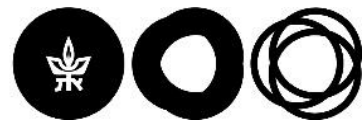
מי שהבחין בזוג החוטמנים שלנו בוודאי שאל את עצמו איך מצא את דרכו אלינו – גן זואולוגי המחזיק בעיקר בעלי חיים של ארץ ישראל – בעל חיים שמוצאו מדרום אמריקה הרחוקה. התשובה לכך טמונה בניסיון שלנו להתמודד עם עומס הקיבון העצום על עצי הגן.

זוג החוטמנים שלנו, צילום: אילאיל פרת

שני החוטמנים שלנו, שכיום הם בני שנה, גדלו אצלנו מינקותם. הרעיון הוא להיעזר בהם בעתיד כדי להרתיע את מיני האנפות מלקנן כאן. בתחילת עונת הקיבון נאפשר לחוטמנים לטפס על העצים בגן מדי יום ביומו, מה שאנו מאמינים ירתיע את האנפות ויגרום להן לעזוב את הגן ולבחור לקנן

במקום בטוח יותר. בינתיים החוטמנים גדלים, מתרגלים לאהוד קציר המטפל ונהנים מאמצעי העשרה מגוונים, המנעימים את זמנם.

השתלמות ארצית בנושא זוחלים

ביום שני, 28.5.18 התקיימה במוזיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט השתלמות ארצית של מדריכי רשות הטבע והגנים בנושא זוחלים, וזאת לקראת עדכון "הספר האדום" בנושא. בהשתלמות לקחו חלק כ-50 מנהלות, רכזות הדרכה ומדריכים, ממרכזי החינוך וההסברה של רשות הטבע והגנים, הפרושים בכל המחוזות בישראל.

את ההשתלמות פתחה פרופ' תמר דיין, אשר הציגה את מוזיאון הטבע החדש וברכה על שיתוף הפעולה הפורה בין אוניברסיטת תל אביב לרשות הטבע והגנים.

במסגרת ההשתלמות נערכה היכרות עם מחלקת הזוחלים ונציגיה בישראל. בנוסף, נדונו סוגיות הקשורות בשמירת טבע של זוחלים, ביניהן: סחר בזוחלים כחיות מחמד ואיום המינים הפולשים המלווה אותן; מיני זוחלים המצויים בסכנת הכחדה מקומית או עולמית; ישראל כבית גידול לזוחלים; כללי "עשה ואל תעשה" בעת הדרכה עם זוחלים.

כחלק מההשתלמות סיירו המשתתפים באוסף הזוחלים החיים שבגן הזואולוגי ובאוסף הזוחלים "הרטוב".

מתקן האכלה ייעודי למגלנים

האם הצצתם בחצר עופות המים לאחרונה ותהיתם מה פשר המתקן החדש? פשוט מאוד, זה מתקן האכלה לציפורים! ולאילו ציפורים? למגלנים מצויצים! אחת הבעיות שעלולות לצוץ בחצר מעורבת מינים היא תחרות על מזון. הבעיה אינה מחסור במזון – יש די והותר לכולם – אלא כיצד לדאוג לכך שמין בעל צרכים תזונתיים ייחודיים יקבל את המזון המיועד אך ורק לו. הפתרון הוא מתקן האכלה ייעודי, המתוכנן כך שרק פרטים מהמין המדובר יוכל להגיע למזון הטמון בו. במקרה זה, בעלי הצרכים התזונתיים הייחודיים הם המגלנים המצויצים. המתקן החדש שהוכנס לחצר עופות המים בנוי כך שעל המגלנים לתחוב את מקורם הארוך והמעוקל בין חוטי הרשת כדי להגיע למזון הטמון עמוק באדמה הממלאת את המתקן. מקורם של העופות המים האחרים שבחצר אינו מתאים לשליפת מזון מבין חוטי הרשת, וכך רק המגלנים ניזונים מהמזון שבמתקן. באמצעות מתקן ההאכלה החדש אנו גם מעודדים את המגלנים להפגין את התנהגות חיפוש המזון הטבעית שלהם וגם יכולים לשלוט על המזון שהם אוכלים.

מתקן ההאכלה הייעודי, צילום: רון אלעזרי-וולקני

על ביצים, גורים ואפרוחים: עונת הרבייה בעיצומה

להקת האווזים האפורים שלנו מונה שבעה פרטים: שני זוגות מתרבים ונקבה אחת מתרבה. ואיך היא מתרבה לבדה? כנראה שהיא "גונבת" הזדווגויות מאחד הזכרים "התפוסים". עם מי מהשניים אנחנו לא בטוחים ולא רוצים לקחת חלק בהפצת רכילות לא מבוססת... הבעיה המרכזית עם רביית האווזים היא העורבים, האורבים לאפרוחים מיד עם בקיעתם מהביצים. אם אנו לא מתערבים, שרידות האפרוחים בקן על הדשא המרכזי היא אפסית. לכן, מכיוון שאנו מעוניינים להגדיל את להקת האווזים שלנו, עלינו לעקוב מקרוב אחר הקינים וההטלות בהם.

הדר והאפרוחים מבליים במים, צילום: רון אלעזרי-וולקני

גוזל בז אדום מציץ החוצה, צילום: הדר יוסיפון

המטפל הדר יוסיפון מתחיל לעקוב אחר האווזים מיד עם תחילת בניית הקן, וכשמוטלות הביצים הראשונות הן נלקחות להדגרה במדגרה. אז מטילים ההורים הטלת מילואים, שגם אחריה עוקב הדר במסירות. ימים ספורים לפני מועד הבקיעה המיועד, הביצים נבדקות באמצע מכשיר שיקוף, והביצים הפוריות נלקחות להדגרה במדגרה. האפרוחים הבוקעים במדגרה מטופלים על ידי הדר, שגם משמש להם "אם מאמצת". אמנם האפרוחים עוברים החתמה על הדר, אך ההחתמה אינה מלאה, מכיוון שהאפרוחים גדלים בזוגות. מניסיון העבר שלנו עם אווזי הוואי (אווזי ננה), האפרוחים שגדלו בדרך זו השתלבו בקלות בלהקה, ואנו מקווים שכך גם יהיה עם אפרוחי האווז. אחת לכמה ימים הדר מוציא את האפרוחים הרכים לבריכת החורש, כדי שישחו במים. האפרוחים ממאנים להיכנס למים לבדם וממתינים להדר. רק לאחר שהוא נכנס, הם מצטרפים אליו בשמחה.

✚ ועוד מאורע משמח: גם **לבזים האדומים**

יש גוזלים. הם עדיין צעירים מאוד ומסתתרים בתיבות הקינון, אך מדי פעם המטפל זוכה להציץ בהם.

✚ גם **לשפני הסלע** שלנו יש גורים צעירים!

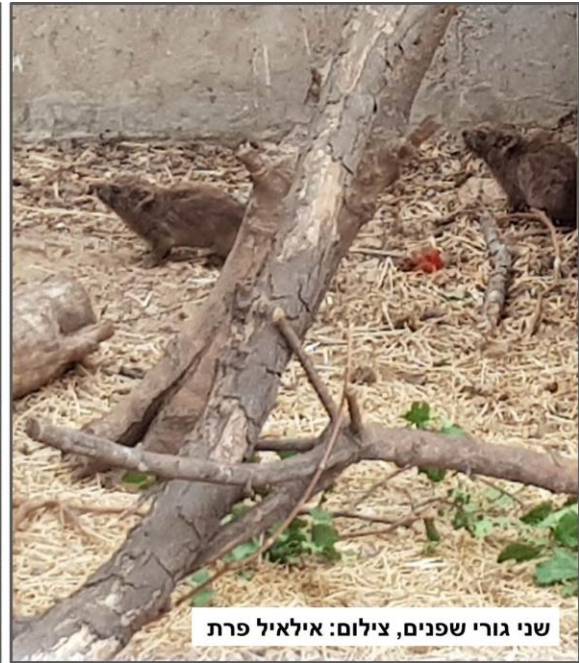
הם חששניים מאוד, אמנם, אך אם עומדים בשקט ומחכים בסבלנות, אפשר לראות אותם יוצאים ממחבואם, מתחילים לשוטט ולסקור את סביבתם וליצור אינטראקציות זה עם זה.

באמצע אפריל, נקבות **צבי היבשה** שלנו החלו להטיל את ביציהן. המטפל ברק לוי הקיף את הביצים בגדרה, כדי למנוע מהעורבים להגיע אל הביצים ואל הצעירים לכשיבקעו. כעת אנו ממתנים בסבלנות לבקיעת הביצים, שאמורה להתרחש כ-90 יום לאחר ההטלה.

צבת יבשה מטילה ביצים, צילום: ברק לוי

שני גורי שפנים, צילום: אילאיל פרת

בתחילת מאי הגיעה לגן דיירת חדשה, שגם היא נולדה לא מזמן. נקבת **חולד** כבת שלושה חודשים, שנמצאה בחולות חולון והובאה לגן. אי אפשר היה להחזירה לבית גידולה הטבעי ואנחנו אימצנו אותה בשמחה. אנו מקווים לבנות לה בקרוב תצוגה גדולה ומרווחת, כדי שתרגיש בנוח וכדי שנוכל להראות למבקרים שלנו את מערכת המחילות שהיא חופרת באדמה. וכמו בכל שנה בעונה זו, להקת **השחפים צהובי-הרגל** מקננת על הדשא המרכזי. אפרוחים ראשונים כבר נראים מטיילים ברחבי הגן.

שחף צהוב-רגל ואפרוח, צילום: נגה קרונפלד-שור

נקבת החולד הצעירה, צילום: ברק לוי

ואם מתרבים, לפעמים מתבלבלים... **התרנגולת** החביבה שבתמונה מצאה את הקן החבוי של הטווס והחליטה לאמץ את הקן עם הביצים. למה? לתרנגולת הפתרוני... ומה יהיה עם האפרוחים שיבקעו? נראה, אולי הם יהיו הגרסה של הגן הזואולוגי לסיפור של הברווזון המכוער...

תרנגולת דוגרת על ביצי טווס, צילום: הדר יוסיפון

הסנאי בצפריית החורש, צילום: נגה קרונפלד-שור

ולסיום, ידיעה קטנה ומשמחת

הסנאי הזהוב שלנו, שעבר לצפריית החורש לפני כחודשיים, נהנה מאוד מסביבת החיים החדשה, הגדולה והמגוונת שלו. הוא התרגל למטפל שלו, הדר יוסיפון, מעז לטפס על רגלו ולקחת מידו בוטנים, שאותם הוא מטמין באדמה. הסנאי גם התרגל לנוכחות מבקרים ומאפשר להם להתבונן בו מקרוב. אין ספק שהוא מרגיש בנוח בביתו החדש.

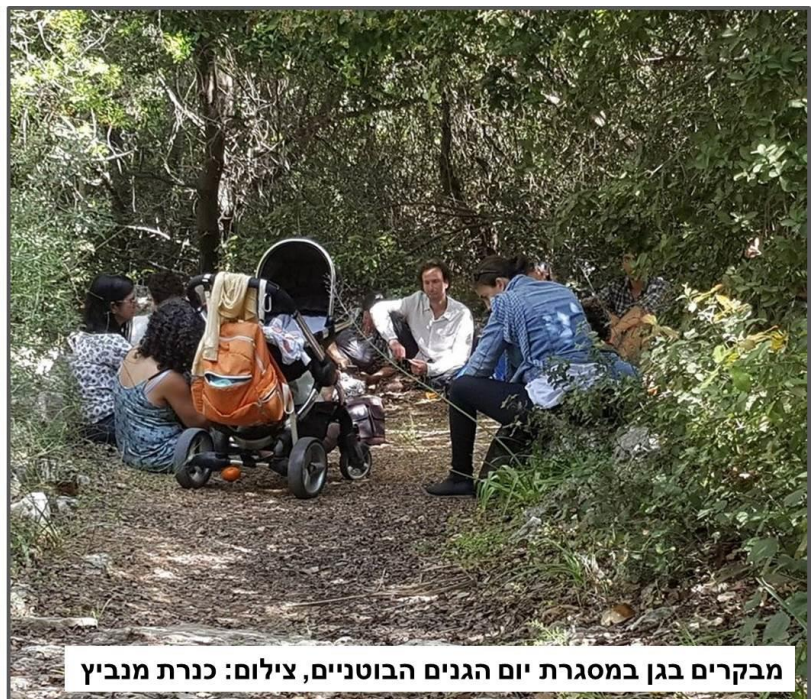

חדשות הגן הבוטני

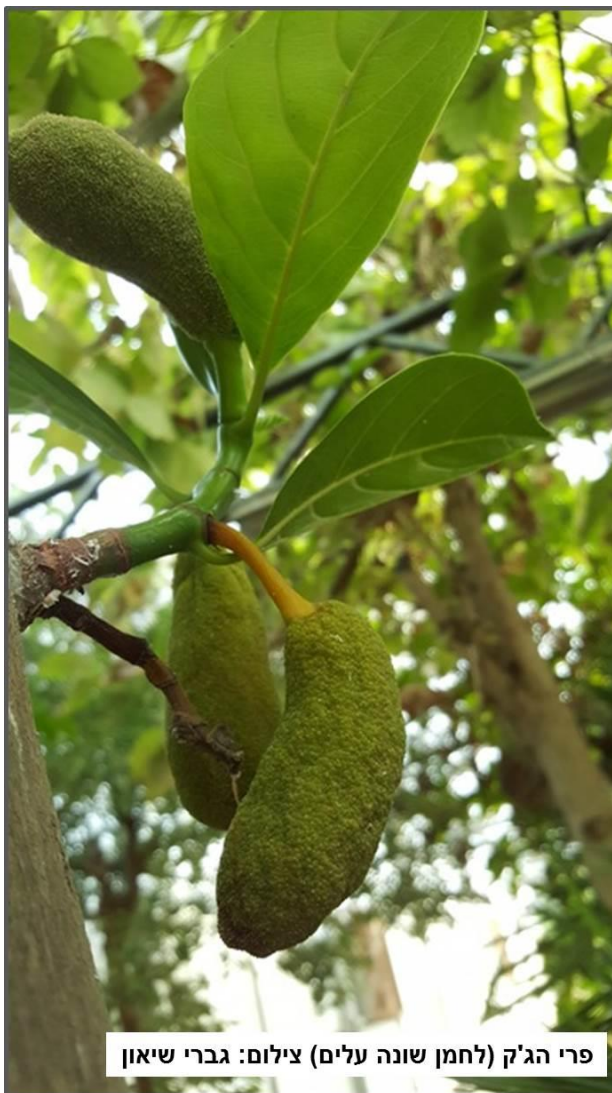

חוגגים בגנים הבוטניים

שלושה ימים לפני ליל הסדר צוין בפעם הראשונה "יום הגנים הבוטניים". ביום זה פתחו שעריהם אחד עשר גנים בוטניים ברחבי ישראל והזמינו את הקהל לפעילות חווייתית מיוחדת. משפחות רבות, מבוגרים וצעירים הגיעו ביום זה לגן הבוטני של אוניברסיטת תל אביב. הפעילויות בגן כללו סיורים מודרכים, כתבי חידה מאתגרים, תצוגות קצרות של אוספי הצמחים הטורפים והגיאופיטים שלנו וכן תצוגה מרתקת של אוסף החרקים החיים, שהוצגו על ידי החוקרת לבונה לר (באדיבות אלכס שלגמן, מנהל אוסף החרקים החיים במוזיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט). המבקרים בגנים הבוטניים ברחבי הארץ הצביעו ברגליהם ואנו מקווים שיום זה יהפוך למסורת אביבית לאומית ומשמחת.

מבקרים בגן במסגרת יום הגנים הבוטניים, צילום: כנרת מנביץ

פרי הג'ק (לחמן שונה עלים) צילום: גברי שיאון

גם יפה וגם אופה

האם שמעתם פעם על עץ בשם **לחמן שונה עלים**? ומה בנוגע לפרי הג'ק (Jack fruit)?

לחמן שונה עלים (*Artocarpus heterophyllus*) הוא עץ טרופי ממשפחת התותיים (*Moraceae*). פירוש שמו הלטיני של הסוג הוא "פרי הלחם" וצמחים רבים בסוג זה מתורבתים ובעלי חשיבות כלכלית. ביניהם "עץ הלחם" (*Artocarpus altilis*), שפירותיו עשירים בעמילן ומהווים רכיב מזון חשוב באזורים טרופיים רבים.

מקורו של הלחמן שונה העלים כנראה בדרום-מזרח אסיה, אולם כיום הוא נפוץ מאוד באזורים טרופיים רבים, בהיותו צמח חקלאות בעל תועלות רבות. מלבד פירותיו הנאכלים, הנחשבים לגדולים מבין פירות המאכל, ניתן גם להפיק ממנו תרכובות אנטי-דלקתיות והעצה שלו משמשת לנגרות. בגן הבוטני, עץ זה צומח בחממת צמחי התועלת ע"ש מני-אלרן ומבשיל כעת

פירותיו. הפירות עדיין קטנים וגודלם אינו עולה על גודל אגרוף, בעוד שבטבע הם מסוגלים להגיע למשקל של 35 ק"ג ולאורך הקרוב למטר. העץ גדל בערוגה האמצעית בחלקה הצפוני של החממה, בסמוך לעצי תועלת מעניינים נוספים, כמו עץ הטיק (*Tectona grandis*), מרולה (*Sclerocarya birrea*) וקומיפורה חבשית (*Commiphora habessinica*), הקרובה למינים שמהם הפיקו את בושם המור והאפרסמון.

פינת המעקב

חג הקציר בגן

בתחילת חודש מאי התחלנו לקצור את שדה הטף (בן-חילף טף, *Eragrostis tef*) שבגן. הקציר נערך בשיטות המסורתיות בעזרת

זרעי טף, צילום: כנרת מנביץ

קציר טף, צילום: אייר כהן

מגל ומתבצע באופן מדורג, כך שלא כל השדה נקצר ביום אחד. לשמחתנו גשמי האביב המאוחרים, ואפילו הברד שירד באמצע מאי, לא פגעו באופן ניכר ביבול, אולם נוכל לבחון זאת בצורה טובה יותר לאחר הדיש.

ארץ חיטה

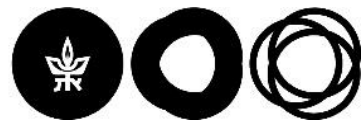
ב"חדשות הגנים" הקודם סיפרנו על

פרויקט "ארץ חיטה", שבמסגרתו זרענו כמה זני חיטה מסורתיים לצד החיטה התרבותית המודרנית. בתחילת חודש מאי, עת קציר החיטים, אספנו את הזרעים של שישה מתוך שבעת הזנים שנזרעו. ההבדלים בין הזנים ניכרו לעין וכן הורגשו בעת איסוף הזרעים. החיטה התרבותית, נמוכה מכולם, שיבוליה הבשילו ראשונות ומרביתן היו ריקות בעת האיסוף. נראה שהנמלים הקדימו אותנו.

פרויקט "ארץ חיטה" – שקיות זרעים, צילום: כנרת מנביץ

באופן מפתיע, חיטת הבר והחיטה הדו-גרגרית, זני החיטה הקדומים ביותר, היו הנוחים ביותר לאיסוף. החיטים נותרו גבוהות וזקופות ושיבוליהן לא פיזרו זרעיהן בקלילות כפי שציפינו. שיבולי החיטה מזן הכוסמין הבשילו מאוחר יותר ונותרו עדיין ירוקות. זרעי החיטה שנאספו יטופלו על ידי המתנדבים באוסף הזרעים ויישמרו עד לזריעה בסתיו הבא.

חיטה דו-גרגרית, צילום: גברי שיאון

שיפוץ בטיחותי ומה הקשר לשיקום ביולוגי - בחלקת עין גדי

מסביב לבריקה בחלקת נאת המדבר (עין גדי) הוקמה גדר בטיחות חדשה. הגדר הקלה, שהוקמה על ידי חיים קהלני וצוות הגנים, מאפשרת תצפית נוחה ובטוחה על צמחי המים בבריקה ומסביבה. על פני המים פרטים רבים של עדשת-מים זעירה (*Lemna minor*), היוצרים כיסוי ירוק

הגדר החדשה בחלקת עין גדי, צילום: כנרת מנביץ

וצפוף. זהו צמח מים רב שנתי, בעל פרחים ופירות זעירים, השייך למשפחת הלופיים (*Araceae*, תת-משפחת *Lemnoideae*), ונחשב לצמח העילאי הזעיר בעולם. עדשת-

המים נפוצה מאוד בעולם בבריקות של מים מתוקים ובנחלים שבהם הזרימה איטית מאוד, ומועברת ממקווה מים אחד למשנהו על רגליהם של עופות מים. זהו מין בעל תועלות לאדם, המשמש מזון לדגים ולחיות משק וכן מסייע בשיקום ביולוגי של מקווי מים בשל יכולתו לספוח מתכות כבדות בריכוזים לא גבוהים.

מסביב לבריקת עין גדי משגשים עצי שיזף מצוי (*Ziziphus spina-christi*), זקום מצרי (*Balanites aegyptiaca*) וגופן המדבר (*Cordia sinensis*), כולם עצים ממוצא סודני האופייניים לבית גידול זה.